

Mladiství pozbavení osobnej slobody podľa trestnoprávných predpisov

Výňatok z 25. všeobecnej správy CPT
uverejnenej v r. 2016

Úvodné poznámky

67. Vo svojej 11. všeobecnej správe o činnosti v roku 2000 sa výbor v krátkosti zaoberal otázkou väzňov odsúdených na doživotie alebo na iné dlhodobé tresty odňatia slobody. Vyjadril znepokojenie najmä v súvislosti s tým, že pre týchto väzňov často nie sú zabezpečené primerané materiálne podmienky a prístup k aktivitám či ľudským kontaktom, a že pre nich platia osobitné obmedzenia, ktoré u nich pravdepodobne prehĺbia nepriaznivé následky dlhodobého väznenia. Výbor sa domnieva, že nastal čas preskúmať situáciu doživotne odsúdených väzňov v Európe, vychádzajúc zo skúseností, ktoré získal počas svojich návštev v posledných 15 rokoch, a tiež s prihliadnutím na vývoj na európskej a celosvetovej úrovni, najmä Odporúčanie Rec (2003) 23 Výboru ministrov Rady Európy o práci väzenskej správy s väzňami odsúdenými na doživotné alebo iné dlhodobé tresty odňatia slobody.¹

Tresty odňatia slobody na doživotie

68. Doživotný trest odňatia slobody je podľa CPT časovo neohraničený trest odňatia slobody uložený súdom hneď po odsúdení za spáchanie trestného činu, ktorým sa nariaďuje, že odsúdený bude uväznený po celý zvyšok života alebo do podmieneného prepustenia na základe rozhodnutia prijatého v súdnom, kvázi súdnom, vykonávacom alebo správnom konaní, ktoré preukáže, že odsúdený už nie je na slobode nebezpečný pre spoločnosť. Minimálna doba výkonu trestu, po ktorej môže byť odsúdený podmienne prepustený, je v jednotlivých krajinách rôzna. Je to najmenej 12 (napr. v Dánsku a Fínsku) alebo 15 rokov (napr. v Rakúsku, Belgicku, Nemecku, Švajčiarsku) a najviac 40 rokov (napr. v Turecku v prípade niektorých viacnásobných trestných činov). Vo väčšine krajín, v ktorých existuje trest odňatia slobody na doživotie, je táto minimálna doba 20 až 30 rokov. V právnom poriadku Spojeného kráľovstva určí prvostupňový sudca minimálnu dobu výkonu trestu v rozsudku, ktorým rozhodne o treste; zákon na tento účel neustanovuje minimálnu hranicu. V niektorých ďalších krajinách (napr. v Bulharsku, Litve, Malte, Holandsku a v prípade určitých trestných činov v Maďarsku, Slovenskej republike a Turecku) podmienené prepustenie väzňov odsúdených na doživotie nie je legislatívne upravené, takže doživotie môže doslova znamenať doživotie (pozri tiež bod 73). Na druhej strane treba uviesť, že vo viacerých členských štátoch Rady Európy trest odňatia slobody na doživotie nie je ustanovený zákonom.² Namiesto toho sa v nich za najzávažnejšie trestné činy ukladajú časovo ohraničené dlhodobé tresty odňatia slobody, zvyčajne od 20 do 40 rokov.

¹ Pozri aj Európske väzenské pravidlá (2006) a nedávno revidované Minimálne pravidlá OSN o zaobchádzaní s väzňami (*Pravidlá Nelsona Mandelu* – 2015).

² Napríklad Andorra, Bosna a Hercegovina, Chorvátsko, Čierna Hora, Portugalsko, San Maríno, Srbsko, Slovinsko a Španielsko. Navyše sa v praxi doživotné tresty nikdy neukladali ani na Islande a v Lichtenštajnsku.

História inštitútu doživotného trestu odňatia slobody

69. V doterajšej histórii sa doživotné uväznenie nerozlučne spájalo s trestom smrti a postupom času sa stalo alternatívou tohto trestu v prípade najzávažnejších trestných činov. Pôvodne však cieľom tejto náhrady nebolo zmierniť situáciu odsúdenej osoby. Práve naopak, v stredoveku prevládala názor pretrvávajúci po celé stáročia, že páchatelia považujú celoživotné väznenie v kombinácii s ťažkou prácou a samoväzbou za horšiu alternatívu, než je smrť. Ako jeden z argumentov za zachovanie trestu smrti sa v rovnakom duchu uvádzal práve názor, že doživotné väznenie spojené s ťažkou prácou je natoľko prísne, že spôsobí väčšie utrpenie a je krutejšie ako trest smrti. Názor, že ľuďom odpykávajúcim si doživotný (a vlastne akýkoľvek) trest by mal byť uložený dodatočný trest v podobe mimoriadne tvrdých podmienok vo väznici, je z dnešného pohľadu zjavne neprijateľný. Napriek tomu vo verejnej mienke viacerých európskych krajín je takýto pohľad ešte stále hlboko zakorenený.

Koncept odňatia slobody na doživotie zaviedli v 90. rokoch minulého storočia mnohé členské štáty Rady Európy po ratifikácii Protokolu č. 6 k Európskemu dohovoru o ľudských právach týkajúceho sa zrušenia trestu smrti. Posledný trest smrti bol v členskom štáte Rady Európy vykonaný v roku 1997 a od roku 2013 trest smrti neexistuje v právnom poriadku žiadneho štátu v Európe (s výnimkou Bieloruska).³ V mnohých krajinách však existoval názor, že verejnosť podporí zrušenie trestu smrti iba vtedy, ak ho nahradí trest, ktorý je považovaný za dostatočne trestajúci. Následne sa preto páchatelom odsúdeným na trest smrti ich trest zmiernil na trest odňatia slobody na doživotie; ukazuje sa však, že málo podrobných plánov sa zaoberalo implementáciou a výkonom odňatia slobody na doživotie. Zároveň, počas viac ako 25-ročnej existencie CPT, sa počet uložených doživotných trestov badateľne zvýšil. Toto môže byť výsledok pôsobenia dvoch faktorov – zrušenia alebo odkladu výkonu trestu smrti v celej Európe a úpravy trestných sadziieb v prípade závažných trestných činov v Európe. V roku 2014 sa podľa posledných dostupných štatistík⁴ v členských štátoch Rady Európy nachádzalo približne 27 000 doživotne odsúdených väzňov. Na základe vzorky 22 krajín, pre ktoré sú k dispozícii relevantné údaje za dlhšie obdobie, počet väzňov odsúdených na doživotie sa medzi rokmi 2004 až 2014 zvýšil o 66 %. Okrem toho vo viacerých členských štátoch Rady Európy (najmä v Spojenom kráľovstve (Anglicko a Wales), Nemecku, Taliansku a Švajčiarsku) bolo približne 7 500 osôb zadržovaných na neurčitú dobu z dôvodu bezpečnosti alebo ochrany spoločnosti.

70. V 90. rokoch minulého storočia bývalé komunistické krajiny strednej a východnej Európy ustanovili minimálnu dobu výkonu všetkých zmiernených a nových doživotných trestov v trvaní 20 až 35 rokov ako paušálnu minimálnu dobu bez toho, aby sa do uplynutia tejto doby prihliadalo na akékoľvek individuálne faktory. Obdobne mnohé štáty zlyhali pri vypracovaní režimov pre doživotne odsúdených, ktoré by boli prispôbené ich osobitnej situácii. Namiesto toho sa na všetkých týchto odsúdených nazeralo ako na „nebezpečné“ osoby, ktoré musia byť pod nepretržitým prísny dohľadom. V súčasnosti, po 20 až 25 rokoch, sa blíži čas, keď niektorí väzni budú môcť požiadať o podmienené prepustenie; ukazuje sa však, že sa len málo urobilo na to, aby sa týmto väzňom poskytla reálna nádej na návrat do spoločnosti. V skutočnosti dlhodobé negatívne zaobchádzanie vo väzení, závažné obmedzenie ich práva udržiavať vzťahy s rodinou a priateľmi mimo väzenského zariadenia a absolútny nedostatok prípravy na podmienené prepustenie s absenciou plánu reintegrácie môžu vážne oslabiť schopnosť väzňov fungovať vo vonkajšom prostredí.

Niektoré z vyššie uvedených krajín si začali uvedomovať nutnosť pripravovať doživotne odsúdených väzňov na podmienené prepustenie. V týchto krajinách, ako aj v tých, v ktorých bol trest smrti zrušený oveľa skôr, boli prijaté súdne, kvázi súdne, správne, alebo vykonávacie opatrenia

³ V Ruskej federácii bolo zavedené moratórium.

⁴ Council of Europe Annual Penal Statistics (SPACE) (Trestné štatistiky Rady Európy) 2004.8 a 2014.7.

s cieľom individuálne posúdiť možnosť podmieneného prepustenia väzňov odsúdených na doživotie. Zaviedli sa režimy zamerané na individuálne správanie sa odsúdených, poskytujúce možnosť vzdelávania a práce. Pokiaľ to je možné, podporujú sa kontakty s vonkajším prostredím a najmä s rodinou, a do práce s väzňami sa zapájajú verejné a charitatívne organizácie z vonkajšieho prostredia v priebehu výkonu trestu. Cieľom tohto úsilia je jednak zachovať „ľudskosť“ väzňov počas výkonu trestu a zároveň ich pripraviť na podmienené prepustenie. Zaobchádzanie s doživotne odsúdenými väzňami kladie pred správu väznic náročnú úlohu udržiavať pozitívnu atmosféru, najmä počas prvých desiatich rokov výkonu doživotného trestu, ale aj v prípade väzňov, ktorí dovŕšili starobný vek. Skúsenosti týchto štátov sú dobrým zdrojom poznatkov pri navrhovaní techník zaručujúcich rešpektovanie práv osôb odsúdených na neurčitú dobu, aj keď už samotný neurčitý trest kladie na odsúdeného osobitný psychický tlak bez ohľadu na jeho skutočné trvanie.

Zistenia z návštev CPT

71. CPT navštívil veľký počet väzenských zariadení v celej Európe, v ktorých boli držaní väzni odsúdení na doživotie. Podmienky ich väznenia boli v jednotlivých zariadeniach značne rozdielne. V mnohých krajinách sú doživotne odsúdení väzni držaní spolu s ostatnými odsúdenými a majú rovnaké práva z hľadiska režimu (práca, vzdelávanie a voľnočasové aktivity) a kontaktu s vonkajším svetom ako ostatní väzni.

Avšak v mnohých krajinách – vrátane Arménska, Azerbajdžanu, Bulharska, Gruzínska, Lotyšska, Moldavska, Rumunska, Ruskej federácie, Turecka (iba pri väzňoch odsúdených na doživotie v sprísnených podmienkach) a Ukrajiny⁵ – sú väzni odsúdení na doživotie spravidla držaní oddelene od ostatných odsúdených. CPT zistil, že vo viacerých krajinách sa na doživotne odsúdených vzťahuje veľmi ochudobnený režim a drakonické bezpečnostné opatrenia. Napríklad, doživotne odsúdení boli 23 hodín denne zatvorení vo svojej cely (buď po jednom alebo po dvoch), nesmeli sa stýkať dokonca ani s doživotne odsúdenými z ostatných celi (ani počas vychádzok), nemohli pracovať mimo svojej cely a neponúkali sa im vôbec žiadne zmysluplné aktivity. Navyše, vo viacerých krajinách sa doživotne odsúdeným pri každom vyvedení z cely systematicky nasadzovali putá a/alebo sa u nich vykonávala telesná prehliadka. V niektorých zariadeniach okrem toho týchto väzňov pri akomkoľvek pohybe mimo cely sprevádzali dvaja príslušníci väzenskej stráže a strážny pes.

Navyše, vo viacerých navštívených zariadeniach museli väzni dodržiavať spiatocnícke pravidlá, ktorých jediným cieľom bolo ešte väčšmi ich potrestať a ponížiť (ako je napríklad zákaz ľahnúť si na posteľ počas dňa, povinnosť vždy, keď dozorca otvorí dvere ich cely, odrecitovať paragraf trestného zákona, na základe ktorého boli odsúdení, povinnosť nosiť väzenskú uniformu odlišnej farby, atď.) Podľa názoru CPT majú tieto praktiky jednoznačne dehumanizujúci a ponižujúci účinok a sú neprijateľné.

Takisto treba poznamenať, že v niektorých krajinách bolo právo doživotne odsúdených väzňov na kontakt s vonkajším prostredím (najmä pokiaľ ide o návštevy) mimoriadne oklieštené a výrazne obmedzenejšie ako u ostatných väzňov.

72. Väzenské orgány niektorých z vyššie uvedených krajín urobili v posledných rokoch kroky na zmiernenie podmienok väznenia doživotne odsúdených, najmä prostredníctvom možnosti pracovať a vykonávať ďalšie zmysluplné aktivity (vrátane širších kontaktov s ostatnými doživotne odsúdenými) a dodržiavali individuálnejší prístup k ukladaniu bezpečnostných opatrení.

⁵ V niektorých krajinách (napr. Česká republika, Litva a Slovenská republika) si musia doživotne odsúdení väzni odpykať trest určitej dĺžky (10 až 15 rokov) v oddelenom bloku, a až potom môžu byť preradení medzi bežnú väzenskú populáciu, kde môžu nadväzovať väzby s ďalšími odsúdenými.

Na dosiahnutie uspokojivej situácie však ešte ostáva veľa práce. Zásady výkonu trestu sa žiaľ ešte stále pričasto zakladajú na predpoklade, že doživotne odsúdení väzni sú bez výnimky mimoriadne nebezpeční, a že ich režim by mal mať v každom prípade trestajúci charakter.

CPT opätovne zdôrazňuje, že systematické nasadzovanie pút alebo telesné prehliadky väzňov nie sú vôbec odôvodnené, najmä ak sa vykonávajú v už aj tak zabezpečenom prostredí. Výbor tiež opakovane uvádza, že je neprijateľné používať psy vo vnútri väzenských priestorov. Výbor v tejto súvislosti zdôrazňuje, že podľa skúseností získaných v rôznych európskych krajinách *doživotne odsúdení väzni nemusia byť nevyhnutne nebezpečnejší ako ostatní väzni* (pozri tiež bod 76). Navyše, pre doživotne odsúdených väzňov – ako vlastne pre všetkých väzňov – *je trestom samotné odňatie slobody a do väzenia nie sú posielaní preto, aby tam boli vystavení ďalšiemu trestaniu*.

„Doživotie znamená doživotie“

73. Ako sa uvádza vyššie, vo viacerých členských štátoch Rady Európy môže byť človek odsúdený na doživotné odňatie slobody bez toho, aby mal akúkoľvek vyhliadku na podmienené prepustenie. Toto je známe ako „absolútne doživotie“. CPT kritizoval samotnú podstatu tohto typu trestu vo viacerých správach zo svojich návštev, pričom vyjadril vážne výhrady voči tomu, že človek odsúdený na doživotné odňatie slobody je raz a navždy považovaný za nebezpečného a nemá žiadnu vyhliadku na podmienené prepustenie (s výnimkou dôvodov ako je súcit alebo omilostenie). Výbor nástojí na tom, že doživotné väznenie bez akejkoľvek reálnej vyhliadky na prepustenie je neľudské. Stojí tiež za zmienku, že aj osoby usvedčené Medzinárodným trestným súdom (alebo špeciálnymi medzinárodnými tribunálmi) zo spáchania najzávažnejších trestných činov, ako je genocída, vojnové zločiny, alebo zločiny proti ľudskosti, môžu byť v určitom štádiu výkonu svojho trestu podmienené (predčasne) prepustené.

Podľa názoru CPT trest odňatia slobody bez akejkoľvek vyhliadky na prepustenie popiera jedno zo zásadných zdôvodnení odňatia slobody, ktorým je možnosť prevýchovy. Hoci potrestanie a ochrana spoločnosti sú dôležitými prvkami trestu odňatia slobody, vylúčenie akejkoľvek nádeje na nápravu a návrat do spoločnosti hneď na začiatku výkonu trestu odsúdeného nevyhnutne dehumanizuje. Toto nemá znamenať, že všetci väzni odsúdení na doživotie by mali byť skôr či neskôr prepustení na slobodu, pretože zásadnú úlohu hrá ochrana spoločnosti. Všetky tieto tresty by však v určitom štádiu ich výkonu mali byť zmysluplne preskúmané vo svetle cieľov, ktoré sú individuálne stanovené hneď na začiatku v pláne výkonu trestu, a následne by sa mali pravidelne preskúmať. Pre odsúdeného by to znamenalo nielen nádej, ale aj cieľ, ktorý by ho mal motivovať k pozitívnemu správaniu. Uľahčilo by to aj prácu väzenskej správy s jednotlivými odsúdencami, ktorí inak nemajú žiadnu nádej a nemajú čo stratiť.

Európsky súd pre ľudské práva v posledných rokoch skúmal celý rad prípadov, v ktorých vnútroštátne súdy uložili doživotné tresty bez možnosti predčasného alebo podmieneného prepustenia, a ktoré s výnimkou dôvodov ako je súcit alebo mimoriadne výnimočné okolnosti skutočne znamenajú absolútne odňatie slobody na doživotie. V doteraz najautoritatívnejšom rozsudku, ktorý vyniesla Veľká komora ESLP v prípade *Vinter a ostatní proti Spojenému kráľovstvu*,⁶ sa uvádza, že štátom uložené odňatie slobody bez vyhliadky na to, že jedného dňa ju bude možné znovu nadobudnúť, je nezlučiteľné s ľudskou dôstojnosťou, a je teda v rozpore s článkom 3 Európskeho dohovoru o ľudských právach.

⁶ Pozri *Vinter a ostatní proti Spojenému kráľovstvu* [GC], č. 66069/09, 130/10 a 3896/10, 9. júla 2013.

Z existujúcej judikatúry Súdu možno vyvodit' tri hlavné dôsledky. V *právnom poriadku* členských štátov musí byť odteraz časovo ohraničená doba výkonu trestu, po uplynutí ktorej vzniká *možnosť* preskúmania tohto trestu. Členské štáty musia tiež ustanovit' *postup*, akým sa má trest preskúmať. A napokon, spôsob organizácie výkonu trestu vo väzenskom zariadení musí doživotne odsúdeným väzňom poskytnúť *možnosť robiť pokrok smerom k svojej náprave*.

Základné ciele a zásady zaobchádzania s doživotne odsúdenými väzňami

74. CPT naďalej považuje ciele a zásady zaobchádzania s doživotne odsúdenými väzňami, ktoré sformuloval Výbor ministrov v Odporúčaní Rec (2003) 23 o práci väzenskej správy s väzňami s doživotnými alebo inými dlhodobými trestami odňatia slobody, za najrelevantnejší a najucelenejší referenčný dokument pre túto skupinu väzňov. V súhrne ide o tieto zásady:

- *zásada individualizácie*: každý doživotný trest musí byť založený na individuálnom pláne výkonu trestu, ktorý zohľadňuje potreby väzňov, ako aj mieru rizika, ktoré predstavujú;
- *zásada normalizácie*: na väzňov odsúdených na doživotie by sa, ako na všetkých väzňov, mali vzťahovať iba také obmedzenia, ktoré sú nevyhnutné na zaistenie bezpečnosti a disciplíny pri výkone ich trestu;
- *zásada zodpovednosti*: väzni odsúdení na doživotie by mali dostať príležitosť prejavovať osobnú zodpovednosť v každodennom väzenskom živote, vrátane plánovania výkonu trestu;
- *zásada bezpečnosti a ochrany*: malo by sa jasne rozlišovať medzi rizikom, ktoré doživotne odsúdení väzni predstavujú pre vonkajšie prostredie a rizikom, ktoré predstavujú pre spoluväzňov a pre zamestnancov alebo návštevníkov väznice;
- *zásada nesegregácie*: väzni odsúdení na doživotie by nemali byť segregovaní výlučne z titulu ich trestu, ale mali by mať dovolené stýkať s ostatnými väzňami na základe posúdenia rizík, pri ktorom sa zohľadnia všetky relevantné faktory;
- *zásada progresie*: doživotne odsúdení väzni by mali byť povzbudzovaní a malo by im byť umožnené v priebehu výkonu trestu dosiahnuť priaznivejšie podmienky a režimy na základe svojho správania a spolupráce pri plnení programov a spolupráce s personálom a s ostatnými väzňami.

Uplatňovanie týchto zásad v praxi

75. Väznice musia byť bezpečné, dobre zabezpečené a dobre organizované v záujme všetkých, čo s nimi majú do činenia. Keďže odňatie slobody, najmä bez časového ohraničenia, má pre väčšinu ľudí nevyhnutne nepriaznivé dôsledky, treba urobiť kroky na minimalizáciu týchto dôsledkov. Jednou z dôležitých metód, ako toto dosiahnuť u doživotne odsúdených väzňov, je informovať ich o konkrétnom dátume, kedy budú môcť podať prvú žiadosť o preskúmanie možnosti podmieneného prepustenia, a vypracovať individuálny program pre každého z nich obsahujúci realistickú postupnosť intervencií predchádzajúcich tomuto dátumu. Je zrejmé, že tento program sa musí pravidelne vyhodnocovať, ale vždy by malo byť cieľom zapojiť do jeho vypracovania samotného odsúdeného, stanoviť príslušné míľniky plnenia tohto plánu a poskytovať mu spätnú väzbu o výsledkoch. Program by mal vo výsledku zabezpečiť, aby všetci doživotne odsúdení mali možnosť ovplyvňovať všetky aspekty ich situácie ešte pred dátumom prvého preskúmania. Mal by sem patriť aj čas strávený v bezpečnostných podmienkach nižšieho stupňa, najmä poskytnutie voľna vo vonkajšom prostredí ku koncu tohto obdobia, aby sa tak zabezpečilo, že plán riadenia rizík a potrieb funguje aj mimo zabezpečeného prostredia väznice. Kontinuita starostlivosti v komunite po prepustení má kľúčový význam pre úspešnú reintegráciu a plán na jej zabezpečenie by sa mal vypracovať dostatočne dlho pred dátumom podmieneného prepustenia.

Individualizácia

76. Predpokladom naplnenia týchto všeobecných zásad je individualizácia plánu výkonu trestu. CPT vychádza z poznatkov získaných na základe vlastných skúseností ako aj skúseností mnohých väzenských správ, podľa ktorých doživotne odsúdení nie sú nevyhnutne nebezpečnejší než ostatní väzni (pozri tiež bod 72); mnohí z nich prejavujú dlhodobý záujem o stabilné a nekonfliktné prostredie. Obdobne u väzňov, ktorí sú na začiatku výkonu trestu považovaní za nebezpečných, sa miera ich nebezpečnosti môže podstatne znížiť, a to nielen v dôsledku plynutia času pri dlhodobých trestoch, ale aj vďaka cieľovým intervenciám a humánnemu zaobchádzaniu. Po uložení doživotného trestu by individualizácia mala pokračovať prostredníctvom procesu plánovania výkonu trestu na základe posúdenia situácie daného jedinca. Vyžaduje si to časovo náročné predbežné hodnotenie, ktoré by sa malo podľa možnosti robiť na vyhradenom mieste a ktoré by mali vykonávať vhodní pracovníci, ako sú skúsení a špeciálne vyškolení dozorcovia, psychológovia, pedagógovia a sociálni pracovníci. V prípade náznakov prípadných psychických problémov by mal byť prizvaný aj psychiater. Úlohou tohto tímu, ktorý pracuje v súčinnosti s väzňom, je čo najlepšie pochopiť situáciu väzňa, a to v rámci väzenského prostredia, aj vo vonkajšom prostredí a pochopiť, ktoré konkrétne intervencie vykonané počas výkonu trestu by najlepšie prispeli k uspokojeniu identifikovaných potrieb väzňa a k jeho príprave na prepustenie. Mali by sa pritom používať akreditované nástroje na hodnotenie rizík a potrieb, doplnené o odborný úsudok.⁷ Výsledná analýza a plán, o ktorých by mal byť v čo najširšej miere informovaný daný väzeň, potom slúžia ako podklady pre všetkých, čo s ním pracujú. Mali by sa pravidelne vyhodnocovať a odsúdenému by sa mala poskytovať spätná väzba.

Vykonávanie plánu výkonu trestu

77. *Zásady, ktorými sa riadi implementácia plánu výkonu trestu, sú do veľkej miery rovnaké pre všetkých väzňov.* Väzni by nemali podliehať žiadnym obmedzeniam okrem tých, ktoré sú potrebné na udržiavanie poriadku, bezpečnosti a disciplíny vo väzenskom zariadení. Najmä stupeň bezpečnostných opatrení vzťahujúcich sa na konkrétneho odsúdeného má byť úmerný miere rizika, ktoré predstavuje. Pri rozhodovaní o týchto opatreniach je povaha spáchaného trestného činu iba jedným z faktorov. V zásade platí, že *rozhodnutie o väzenskom režime doživotne odsúdených väzňov by malo byť vecou väzenských orgánov, vždy by sa malo zakladať na individuálnom posúdení situácie väzňa, a nemalo by byť automatickým dôsledkom typu uloženého trestu* (t. j. sudca, ktorý vynáša rozsudok, by nemal rozhodovať o režime).

78. Ďalej platí, že s výnimkou fázy hodnotenia by *doživotní väzni nemali byť rutinne držaní oddelene od ostatných odsúdených*, hoci nemožno namietat' proti tomu, aby odsúdení s dlhodobými trestami boli držaní oddelene od väzňov s veľmi krátkymi trestami. Dĺžka trestu nemusí nevyhnutne súvisieť s mierou rizika, ktoré doživotne odsúdení väzni predstavujú vo vnútri väznice, a zásada normalizácie zasa vyžaduje, aby sa doživotne odsúdení väzni mohli stýkať aspoň s ostatnými väzňami odsúdenými na dlhodobé časovo ohraničené odňatie slobody. Aj pri takejto, hoci limitovanej, fluktuácii väzňov to môže spestriť väzenský život osôb, ktoré sú už veľmi dlho pozbavené osobnej slobody.

Ďalším nevyhnutným dôsledkom koncentrácie doživotne odsúdených väzňov v špecializovanom väzenskom zariadení je to, že mnohí z nich sú väznení veľmi ďaleko od svojej rodiny a kontaktov v okolitom svete. Už samotný doživotný trest vystavuje tieto vzťahy veľkému tlaku; jeho naviazanie na umiestnenie väzňa vo veľkej vzdialenosti od domova obmedzuje možnosť udržiavať tento kľúčový prvok podpory resocializácie. Na doživotne odsúdených väzňov by sa pritom v porovnaní s ostatnými odsúdenými nemali vzťahovať žiadne dodatočné obmedzenia

⁷ Pozri Odporúčanie CM/Rec (2014) 3 Výboru ministrov Rady Európy členským štátom týkajúce sa nebezpečných páchatel'ov.

týkajúce sa možnosti udržiavať zmysluplný vzťah s rodinou a s ostatnými blízkymi osobami. Najmä obmedzenie kontaktov počas prvých rokov väzenia môže tieto vzťahy narušiť alebo dokonca úplne rozvrátiť. Je tiež dôležité, aby doživotne odsúdení väzni mali reálny a čo najpravidelnejší prístup k prijímaniu návštev, telefonovaniu, korešpondencií, novinám, rozhlasu a televízii, a zachovávali si tak pocit kontaktu s vonkajším svetom.

79. Väzni odsúdení na doživotie by mali mať *prístup k čo najširšiemu režimu aktivít*, spravidla spoločne s ostatnými väzňami. Práca, vzdelávanie, športové a kultúrne aktivity a záujmová činnosť pomáhajú nielen tráviť čas, ale tiež zásadným spôsobom prispievajú k socializácii a podpore duševného zdravia a nadobúdaniu zručností, ktoré sú využiteľné počas výkonu trestu a po prepustení na slobodu. Zapájanie väzňov do týchto aktivít je popri ich participácii na intervenciách zacielených na dôvod ich odsúdenia významným faktorom kontinuálneho hodnotenia správania sa každého z nich. Väzenský personál na každej úrovni tak môže lepšie pochopiť odsúdeného a utvoriť si informovaný úsudok o tom, kedy by bolo vhodné preradiť ho do ďalšej etapy režimu a zmierniť bezpečnostné opatrenia. Možnosť postupu má kľúčový význam tak pre vedenie väznice, ako aj pre odsúdeného. Pre odsúdeného má motivačný a odmeňujúci efekt, pretože predstavuje míľnik v jeho inak časovo neohraničenom svete a vytvára hlbší vzťah medzi odsúdeným a pracovníkmi zariadenia vykonávajúcimi jeho hodnotenie, čo prispieva k *dynamickej bezpečnosti*.

Účinné uplatňovanie konceptu dynamickej bezpečnosti by skutočne malo zásadným spôsobom prispieť k procesu rozhodovania o tom, kedy môže byť odsúdený bezpečne prepustený do vonkajšieho prostredia, najskôr formou krátkeho voľna s eskortou, neskôr viacdňového voľna bez eskorty, a kedy napokon povoliť podmienené prepustenie na slobodu. Kvalifikovaný väzenský personál tak môže dôkladne spoznať jednotlivých väzňov a môže sa o tieto poznatky podeliť s rozhodovacími orgánmi a tými, ktorí prevezmú zodpovednosť za dohľad nad väzňami a ich podporu po prepustení. Mnohé existujúce systémy nedostatočne využívajú personál väznice, najmä dozorcov na základnej úrovni, ktorí spravidla trávia s väzňami zďaleka najviac času. Títo sú často odrádzaní od toho, aby sa bližšie zoznámili s väzňami, alebo sa im to priamo zakazuje, čím sa stráca vynikajúca príležitosť rozvíjať pozitívne vzťahy medzi personálom a väzňami. Takéto vzťahy rozvíjané v primeraných medziach nielen zvyšujú bezpečnosť, ale môžu posilniť aj motiváciu odsúdených k spolupráci v rámci režimu, a umožniť pracovníkom vnímať svoju prácu vo väzenskom zariadení oveľa pozitívnejšie v porovnaní s dozorcami, ktorého jedinou úlohou je otáčať kľúčom. Vyžaduje si to samozrejme výber vhodných pracovníkov, vzdelávanie, dohľad a podporu od ostatných odborných pracovníkov v systéme. Podľa skúseností viacerých členských štátov a pozorovaní CPT to však prináša nesporný úžitok.

80. Niektorí doživotne odsúdení väzni sú nepochybne veľmi nebezpeční. Ale aj napriek tomu by sa voči nim mal používať rovnaký prístup ako voči ostatným väzňom, vrátane podrobného posúdenia individuálnej situácie konkrétneho väzňa; riadenia rizík zahŕňajúceho plány, ktoré prihliadajú na potreby jednotlivca a znižujú pravdepodobnosť opakovanej trestnej činnosti v dlhodobom horizonte, zatiaľ čo zabezpečujú potrebnú ochranu ostatných osôb; pravidelného prehodnocovania bezpečnostných opatrení. Rovnako, ako u všetkých nebezpečných väzňov, by cieľom malo byť zníženie miery ich nebezpečnosti prostredníctvom primeraných intervencií a čo najskoršieho navrátenie do normálneho života.

Záver

81. CPT vyzýva členské štáty, aby prehodnotili zaobchádzanie s doživotne odsúdenými väzňami a zabezpečili jeho primeranosť z hľadiska individuálneho rizika, ktoré túto väzni predstavujú tak vo vnútri väzenského zariadenia ako aj vo vonkajšom prostredí, a aby toto zaobchádzanie nebolo výhradne reakciou na trest, ktorý im bol uložený. Členské štáty, ktorých sa to týka, by mali predovšetkým urobiť kroky na zrušenie zákonom ustanovenej povinnosti držať doživotne odsúdených väzňov oddelene od ostatných (dlhodobých) väzňov a mali by prestať systematicky používať také bezpečnostné opatrenia, ako je napríklad nasadzovanie pút vo vnútri väzenského zariadenia.

82. Ďalej treba urobiť všetko potrebné na to, aby režim doživotne odsúdených väzňov bol prispôsobený ich potrebám a pomáhal znížiť mieru rizika, ktoré predstavujú, s cieľom minimalizovať škody zákonite spôsobené odsúdením na neurčitú dobu, umožniť im zostať v kontakte s vonkajším prostredím, dať im možnosť požiadať o podmienené prepustenie a zabezpečiť, aby mohla byť bezpečne podmienené prepustená prinajmenšom prevažná väčšina z nich. Na tento účel by mali byť vypracované postupy umožňujúce preskúmanie trestu. Je zrejmé, že nestačí len formálna možnosť požiadať po určitom čase o podmienené prepustenie; členské štáty musia zabezpečiť, najmä prostredníctvom spôsobu zaobchádzania s doživotne odsúdenými väzňami, že túto možnosť bude možné reálne a účinne využívať.